

Kahire Millî Kütüphanesi'nden Minyatürlü Farsça Yazmalar*

Bahattin YAMAN*

ÖZ

Mısır, antik medeniyetiyle ve önemli tarihsel anıtlarıyla dünyanın en çok ilgi çeken ülkelerinden biridir. Mısır 1517'de Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Kahire sokaklarındaki Osmanlı mimari üslubunun özelliklerini taşıyan birçok yapı, Mısır'ın bu kültürden etkilendiğinin göstergesidir. Osmanlı kültürünün etkileri sadece mimaride değil diğer sanat alanlarında da görülmektedir. Mısır kütüphanelerinde Osmanlı dönemine tarihlenen birçok resimli yazma bulunmaktadır. El yazmaları bakımından ülkenin zengin kütüphanesi hiç şüphesiz Dâru'l-Kütüb el-Kavmiyye olarak bilinen Kahire Milli Kütüphane'sidir. Kütüphanede Arapça, Türkçe, Farsça resimli yazmalar bulunmaktadır. 70 civarındaki minyatürlü eserle Farsça yazmalar sayı bakımından en geniş gruba teşkil etmektedir. Daha çok edebî konulu bu yazmalardaki minyatürler genellikle İran resim üslubu ile Hind-Moğol resim üslubunu yansıtmaktadırlar.

Anahtar Kelimeler: Minyatür, resim, Mısır, Osmanlı, İran, Moğol, yazma.

ABSTRACT

The Persian Manuscripts illustrated with Miniatures in the Cairo National Library

Egypt is one of the most interesting countries in the world with its valuable historical monuments and ancient civilization. Egypt was conquered by the Ottoman Empire in 1517. The monuments in Cairo built in the Ottoman Turkish style are the signs of influence of the Turkish art. The Ottoman cultural influence had not only been seen in architecture, but also in other fields of art. There are a lot of illustrated manuscripts prepared during the Ottoman period in Egyptian Libraries. The Cairo National Library known as Dâr al-Qutub al-Kavmiyyah is certainly the richest library with its manuscripts. In the library, the-

* Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Yönetim Birimi tarafından desteklenmiştir.

** Yrd. Doç. Dr., Süleyman Demirel Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Türk İslam Sanatları Tarihi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi, ISPARTA, E-mail: bahattin@sdu.edu.tr



re can be found many illustrated manuscript in Arabic, Turkish and Persian. The Persian illustrated manuscripts with seventy books form the largest group. The illustrations in these manuscripts are mostly on the literary subjects and they reflect the styles of Persian and Indian-Mongol painting art.

Key Words: Illustration, miniatures, Egypt, manuscripts, Ottoman, Persian, Mongolian arts of illustration.

1. Giriş

Mısır Kuzey Afrika'nın en kalabalık ülkesi olup nüfusunun büyük bir bölümü Nil Nehri boyunca yerleşmiştir. Asya kıtasında yer alan Sina Yarımadası ile birlikte yüzölçümü 1.020.000 km²'dir. Mısır, antik medeniyetiyle ünlü bir ülkedir. Gize piramitleri, Karnak Tapınağı ve Krallar Vadisi gibi önemli tarihsel anıtlarla dünyanın en çok ilgi çeken ülkelerinden biridir.

1517 yılının Ocak ayında Yavuz Sultan Selim'in komutasındaki Osmanlı ordusu ile Memlûklüler arasında geçen Ridaniye Savaşı sonrasında Memlûk devleti tarihe karışmış ve Mısır Osmanlı topraklarına katılmıştır. 19. yüzyıla kadar Osmanlı hakimiyetinde kalan Mısır, 19. yüzyılın sonuna kadar Kavalalı Mehmet Ali Paşa ve onun sülalesi tarafından bağımsız bir devlet olarak idare edilmiştir. 1892-1922 tarihleri arasında İngiliz egemenliğine giren Mısır, 1922'den sonra tekrar bağımsızlığına kavuşmuştur.

Osmanlı devleti Balkanlardan Ortodoğu ve Afrika'ya kadar birçok bölgenin yönetimini üstlenmiş ve uzun yıllar bu bölgelerde hakimiyetini sürdürmüştür. Farklı kültürlerle hoşgörü ile bakan bir anlayışın hakim olduğu Osmanlı döneminde, farklı bölgelerin zaman zaman İstanbul'un ve Anadolu'nun kültür ve sanatından etkilendikleri görülmektedir. Yaklaşık 450 yıl Osmanlı-Türk hakimiyetinde kalan Mısır'ın bu kültürden etkilenmesi doğaldır. Kahire'de özellikle mimari alanında Osmanlı geleneğini gösteren birçok yapı mevcuttur. Kahire'nin simgesi olan Mehmet Ali Paşa Camii bu etkinin en güzel örneğidir. Mısır'da Osmanlı kültürünün izleri sadece mimaride değil, diğer alanlarda da kendini göstermiştir. Bu izler kitap sanatlarında da yer yer kendini hissettirmektedir.

Osmanlı döneminde resim faaliyetlerinin en önemli merkezi hiç şüphesiz İstanbul'dur. Bunun yanında İstanbul dışında çeşitli eyaletlerde de resim faaliyetleri görülmektedir. Bu merkezlerin başında Bağdat gelmektedir. Hz. Ali'nin kabrinin Necef'de, Hasan'ın kabrinin Kerbela'da ve ünlü mutasavvıfların kabirlerinin Bağdat'ta olması, gerek Şîî gerekse Sünnî Müslümanların kutsal saydıkları bu mekanları ziyaret etmesi ve Basra Körfezi ile önemli bir ticaret yolu üzerinde olması burayı önemli bir merkez haline getirmiştir.



Üst düzey Osmanlı bürokrati olan Mustafa Âli'nin, defterdarlık görevi için 1585'de Bağdat'ta bulunduğu sırada yazdığı *Câmiu'l-Buhûr der Mecâlis-i Sûr* adlı eseri, Sultan III. Murad'a sunulmak üzere güzel bir nesih hatla istinsah edilmiştir. Bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan nüshada (Bağdat 203) dokuz yerde resim yapılmak üzere boş alanın bırakılmış olması o dönemde Bağdat'ta resim faaliyetlerinin olduğunu ve devlet bürokratlarının da bu faaliyet içinde olduğunu göstermektedir (Fleischer 1996: 109-110; Bağcı vd 2006: 246). Bağdat'ta, daha çok Şîî çevrelerin ilgi gösterdiği Hz. Ali, Hasan ve Hüseyin'in hayatlarını ve şهادetlerini konu alan, edebî eserlerin resimlendiği görülmektedir. İstanbul saray nakkaşhanesinde hazırlanan, durağanlık ve ağırbaşlılığın hakim olduğu resimlere karşılık, Bağdat'ta hazırlanan resimlerde iri sarıklı hareketli insan kalabalığı dikkat çekmektedir (Bağcı vd. 2006: 247-248). Ayrıca Adem'den başlayarak peygamberlerin, önemli dinî ve tarihî şahsiyetlerin ve Osmanlı padişahlarının tarihlerinin yer aldığı *Silsilenâme*, *Zübdetü't-Tevârîh*, *Subhatü'l-Ahbar* gibi isimlerle tanınan elyazmaların Bağdat'ta hazırlanmış resimli nüshaları da bilinmektedir (Bağcı vd. 2006: 253; Bayram 1981: 265). Çeşitli çalışmalarda Osmanlı yönetimindeki Bağdat'ta 1590-1606 tarihlerin arasında hazırlanan çok sayıda resimli yazma incelenmiştir (Milstein 1990; Çağman 1979). Bölgede Bağdat dışında, Halep ve Şam'da da resim faaliyetlerinin olduğunu gösteren kayıtlara rastlanmaktadır (Bağcı vd. 2006: 244-245).

Kahire'de de Osmanlı saltanatı yıllarında resim çalışmalarının olduğu bilinmektedir. Zekeriya el-Kavzî'nin coğrafya ve kozmoğrafyayla ilgili *Acâibü'l-Mahlûkat* isimli eserinin 1520-1521 tarihli minyatürlü Arapça nüshası Kahire'de hazırlanmıştır. Kanuni Sultan Süleyman için hazırlanan ve bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde (H. 408) muhafaza edilen yazma, Osmanlı yönetimindeki bir eyalette hazırlanan minyatürlü kitapların bilinen ilk örneğidir (Bağcı vd 2006: 243; Mahir 2005: 66). Bir Osmanlı bürokrati olan Alâeddin Ali Çelebi (ö. 1543) tarafından yazılan ve sosyal yaşama, devlet yönetimine, ahlaka yönelik nasihatları hayvanlar arasında geçen hikayeler şeklinde imalı olarak anlatan *Kelile ve Dimne*'nin Türkçeye uyarlanmış şekli olan *Hümâyunnâme*'in resimli nüshası da Kahire'de hazırlanmıştır. Benzer şekilde Topkapı Sarayı Müzesi'nde muhafaza edilen (H. 359) minyatürlü yazma da Kanuni Sultan Süleyman'a takdim edilmiştir (Bağcı vd. 2006: 243-244; Mahir 2005: 67).

Mısır'daki Türk hakimiyeti döneminde resim faaliyetleri ile ilgili detaylı çalışma yapılamamasının en önemli nedeni, Kahire'de hazırlandığı tespit edilen resimli nüshaların yeterli olmamasıdır. Kahire'de yapıldığı saptanan ve bugün Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan birkaç nüsha, buradaki resim



faaliyetleri ile ilgili araştırmalar için yetersizdir. Mısır müze ve kütüphanelerinde bulunan ve Türk hakimiyeti dönemine aid yazmaların belirlenmesi ve bu yazmalar üzerinde detaylı inceleme yapılarak bölgede yapılan resimli nüshaların saptanması, Kahire'deki resim faaliyetlerinin açıklığa kavuşmasında önemli rol oynayacaktır.

2. Mısır'da Yazma Eserlerin Bulunduğu Kütüphaneler

Mısır müze ve kütüphanelerinde Türk hakimiyeti dönemine tarihlenen birçok yazma bulunmaktadır. İnceleme imkânı bulduğumuz Kahire Milli Kütüphanesi başta olmak üzere Kahire Üniversitesi Kütüphanesi, İskenderiye Belediye Kütüphanesi, Amerikan Üniversitesi Kütüphanesi'nde el yazmaları bulunmaktadır. Bunlardan Amerikan Üniversitesi Kütüphanesi'ndeki yetkililerden aldığımız bilgilere göre yazmalar arasında minyatürlü eser bulunmaktadır. İnceleme yaptığımız tarihte Kahire Üniversitesi Kütüphanesi'nin düzenli bir katalog çalışması yoktu. Yetkililerin kolaylık göstermesi neticesinde Türkçe yazmalar bölümünü hızlı bir şekilde tarama imkanı bulduk. 2000 civarındaki Türkçe el yazmasını taramamıza karşın minyatürlü yazma tespit edilemedi. Buna karşılık kütüphanede Osmanlı üslubunda hazırlanmış, stilize bitkisel motif ve kompozisyonların hakim olduğu çok sayıda müzehheb yazma bulunmaktadır.

İskenderiye Belediye Kütüphanesi'nin 5 ciltlik yazma eserler kataloğu bulunmaktadır. Katologda birçok eserin tanıtımında, yazmada 'resim' bulunduğu görülmektedir. Ancak Arapça 'resim' kelimesinin çizim anlamına da gelmesi minyatürlü yazmaların tespitini zorlaştırmaktadır. Çünkü herhangi bir matematiksel çizimi içeren yazmalar için de resimli ifadesi kullanılmıştır. Resimli olarak ifade edilen yazmaların önemli bir kısmı incelendi. İnceleyenler arasında minyatürlü olarak bir adet yazma tespit edilebildi. Kütüphanede, İbn-i Fazlullah el-Ömerî olarak bilinen Şehâbeddin Ebu'l-Abbas Ahmed bin Yahya bin Dağcân ed-Dımeşkî eş-Şa'fî (ö. 479/1086) tarafından yazılan *Mesâlikü'l-Ebsâr fî Memâlikü'l-Emsâr* isimli 40 ciltlik eserin sadece 12. cildinin kopyası yer almaktadır (Zeydan 1999: III, 246). Çeşitli hayvan ve bitkilerin özelliklerinin anlatıldığı bu ciltte 200 civarında özensiz yapılmış bitki resmi bulunmaktadır.

3. Kahire Milli Kütüphanesi'ndeki Minyatürlü Farsça Yazmalar

Kahire Milli Kütüphanesi, diğer adıyla Dârü'l-Kütübü'l-Kavmiyye Nil kenarında yer alan binasında hizmet vermektedir. Kahire Milli Kütüphanesi'ndeki minyatürlü yazmalarla ilgili ilk çalışma Stchoukine tarafından yapılmıştır. 1935 tarihli makalede Arapça, Farsça ve Türkçe olmak üzere toplam 55 minyatürlü yazma ve albüm hakkında kısa bilgiler verilmiştir. Stchoukine'in



bu çalışmasında belirttiği Farsça yazmaların sayısı 40 civarındadır. Ancak Tırâzi'in *Fihrisü'l-Mahtûtâti'l-Fârisiyye* adlı Milli Kütüphanedeki Farsça Yazmalar Kataloğu ve *el-Fihrisü'l-Vasfi li'l-Mahtûtâti'l-Fârisiyyeti'l-Müzeyyeni bi's-Suveri ve'l-Mahfûzâti bi Dâri'l-Kütüb* adlı bu kütüphanedeki minyatürlü Farsça yazmalarla ilgili eserleri incelendiğinde sadece resimli Farsça yazma ve albümlerin sayısı 71'dir. Benzer şekilde Stchoukine'in makalesinde 14 resimli Türkçe elyazmasına karşılık, Tırâzi'nin Türkçe yazmaları konu aldığı çalışmasında (Tırâzi 1987-90) 30 civarında resimli Türkçe yazmadan bahsedilmektedir. Aradaki farklılığı Stchoukine ve Tırâzi'nin çalışmaları yaptıkları tarihler arasındaki uzun süreye bağlamak uygun olacaktır. Çünkü Stchoukine'in çalışmasının yayın tarihi olan 1935'ten Tırâzi'nin çalışmasının yayın tarihi olan 1968 tarihine kadar, kütüphaneye diğer kütüphane ya da kurumlardan çok sayıda elyazmasının geldiği anlaşılmaktadır. Bunlar arasında minyatürlü yazmaların bulunması da çok olasıdır.

3.1. *Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcûdât* (M. Târih Fârisî, 21)

Zekeriyya bin Muhammed bin Mahmud el-Kazvînî (ö. 682 veya 686/1283 veya 1287)'nin eseridir. Ta'lik hatla yazılan eserin istinsah tarihi Cemâziyelahir 975/Aralık 1567'dir. 290 varak olan yazma 17 satır olarak yazılmıştır ve 30x18 cm boyutlarındadır. Yazmada çok sayıda minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 146-147; Tırâzi 1967: II, 17; Tırâzi 1968: 77-79).

3.2. *Acâibü'l-Mahlûkât ve Garâibü'l-Mevcûdât* (Târih Fârisî, 26)

Zekeriyya bin Muhammed bin Mahmud el-Kazvînî (ö. 682 veya 686/1283 veya 1287)'nin eseridir. Ta'lik hatla kaleme alınan yazmanın başlangıcı eksiktir. Hüseyin Kulu tarafından istinsah edilen yazmanın tarihle ilgili kısmı silinmiştir. Silinen yerde 'Receb sene 130' ifadeleri okunmaktadır. 19-20. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. Çok sayıda minyatürü içeren ve 118 varak olan nüsha 25 satır olarak yazılmıştır ve 32x20 cm boyutlarındadır. (Tırâzi 1967: II, 18; Tırâzi 1968: 147).

3.3. *Âine-i Ekberî (Ekbernâme)* (Târih Fârisî, 50)

Ebu'l-Fadl bin eş-Şeyh Mubârek en-Nâgirî tarafından telif edilen eserdir. Ekber Şah dönemi (1555-1605) Hindistan'la ilgili tarih, coğrafya, sosyoloji ve yönetimle ilgili bilgileri içermektedir. Ta'lik hatla yazılan nüshanın bitiş tarihi 19 Rebûlevvel 1225/24 Nisan 1810'dur. 2 cilt olan yazmanın birinci cildi 217, ikinci cildi 172 varaktır. Boyutları 34x22 cm olan ciltler 19 satır olarak yazılmıştır. Birinci cilt 45a-b yüzlerinde kılıç ve zırhı içeren 34 resim, ikinci cilt 46a-b yüzlerinde ise altın küpe, gerdanlık, zincir gibi zinet eşyaları ile ilgili toplam 35 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzi 1966: I, 3-4; Tırâzi 1968: 134-135).



3.4. *Albûm (Mecmûatün bihâ İsnâni ve Seb'üne Sûretün)* (M. Târih Fârisî, 41)

Hind, Fârisî ve Türk musavvirlere ait 72 resmin bulunduğu albümdür. Bazı levhalarda ta'lik hatla yazılmış beyitler bulunmaktadır. Minyatürlerin bazı- larında Yusuf, Mânî, Behzad, Şahpûr, Gâbus, Tîmur, Mânî talebesi Ahmed, Behlül Keşmîrî, Resm, Kâbilî, Rıza Faryâbî, Esedullah eş-Şîrâzî, Mirza Küçük İsfahânî, Mahmud el-Hindî ve İbrahim Sâmî musavvirlerin imzaları bulun- maktadır. (Stchoukine 1935: 150; Tırâzî 1967: II, 119-121; Tırâzi 1968: 159- 163).

3.5. *Bustan* (Edeb Fârisî, 22)

Eserin müellifi Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690- 694/1290-1294 arası)'dir. Ta'lik hatla kaleme alınan yazma Sultan Ali el- Kâtib olarak bilinen hattat el-Herevî tarafından 893 yılının Recep ayının sonlarında/1488 yılı Temmuz başlarında istinsah edilmiştir. Sonunda Mu- hammed el-Kâtib el-Kirmâni tarafından yazılan Nizâmî'nin *Hamsé*'sinden şiirlerin yer aldığı yazmada Şah Abbas adına mühür bulunmaktadır. Ayrıca müzehheb olan eserin serlevhasında yazmanın tezhipleri ile ilgili olarak "*Min ameli Yâri el-Müzehhib-Müzehhib Yâri'nin işlerinden*" kaydına da rastlan- maktadır. Eser 21x17 ebadında ve 23 satır halinde yazılmış olup 55 varaktır. Yazmada 6 minyatür yer almaktadır. Bunlardan dört tanesi "*Amele el-Âbdü Behzâd-Kul Behzad yaptı*" imzasını taşımaktadır. (Stchoukine 1935: 141-142; Tırâzî 1966: I, 42; Tırâzi 1968: 21-27).

3.6. *Bustan-ı Sa'dî* (S. 6007)

Müellifi Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690-694/1290- 1294 arası)'dir. Yazı üslubundan 15. yüzyıla ait olduğu anlaşılan ve ta'lik hatla kaleme alınan yazmanın müstensihî ve istinsah tarihi belirtilmemiştir. 90 varak ve 15 satır olarak istinsah edilen yazma 27x19 cm boyutlarındadır. Yazmada Timur dönemi Behzad ekibinin üslubunu düşündüren 5 minyatür yer almaktadır. (Tırâzî 1966: I, 43; Tırâzi 1968: 35-38).

3.7. *Dîvân-ı Hâfız* (M. Edeb Fârisî, 35)

Hâfız eş-Şîrâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379) tarafından telif edilmiştir. Kâtib eş-Şîrâzî tarafın- dan istinsah edilen ve 237 varak olan yazmanın bitiş tarihi hicri 91 olarak belirtilmiştir. Tırâzi istinsah tarihi olan 91'in 891/1486 olabileceğini ifade ederken Stchoukine makalesinde 991/1583 olarak belirtmiştir. 24,5x15,5 cm boyutlarında olan eser 14 satır olarak yazılmıştır. Yazmada 4 minyatür bu- lunmaktadır. (Stchoukine 1935: 147; Tırâzî 1966: I, 156-157; Tırâzi 1968: 19- 20).



3.8. *Dîvân-ı Hâfız* (Edeb Fârisî, Halil Ağa, 2)

Hâfız eş-Şirâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379) tarafından telif edilen eserdir. İlk varakta Kahire'de El-Meşhedü'l-Hüseyni civarında bir kütüphane olan 1292/1875 tarihli Emir Halil Ağa vakfiyesi bulunmaktadır. 15-16. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen, tarihsiz yazma 198 varaktır. 12 satır olarak hazırlanan eser 23x14,3 cm boyutlarındadır. Yazmada 7 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 158; Tırâzî 1968: 38-41).

3.9. *Dîvân-ı Hâfız* (Edeb Fârisî, Talat, 41)

Eserin müellifi Hâfız eş-Şirâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379'dir. Ta'lik hatla yazılan ve 211 varak olan, 15. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen yazmanın istinsah tarihi belirtilmemiştir. 13 satır olarak hazırlanan yazma 18x11 cm boyutlarındadır. Yazmada 2 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 158; Tırâzî 1968: 42).

3.10. *Dîvân-ı Hâfız* (M. Edeb Fârisî, 36)

Hâfız eş-Şirâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379) tarafından telif edilen eserdir. Haydar el-Hüseynî tarafından Tebriz'de Ramazan 973/Nisan 1566 tarihinde ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 300 varak olan, 13 ve 14 satır, 2 sütun biçiminde yazılan eserin boyutları 22x14 cm'dir. Yazmada Safevî üslubu olduğu düşünülen 2 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 146; Tırâzî 1968: 76-77; Tırâzî 1966: I, 157-158).

3.11. *Dîvân-ı Hâfız* (M. Edeb Fârisî, 32)

Hâfız eş-Şirâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379) tarafından telif edilmiştir. Muhammed bin Alâeddin Rezeh tarafından Muharrem 976/Temmuz 1568 tarihinde istinsah edilen yazma 193 varaktır. 14 satır olarak hazırlanan eserin boyutları 22x14,5 cm'dir. Yazmada 2 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 146; Tırâzî 1966: I, 156-157; Tırâzî 1968: 80-81).

3.12. *Dîvân-ı Hâfız* (Edeb Fârisî Tal'at, 59)

Hâfız eş-Şirâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379) tarafından telif edilen eserin mukaddimesi eksiktir. 17. yüzyıla ait olduğu düşünülen, 12 satır olarak yazılan nüsha 272 varaktır ve 16x10 cm boyutlarındadır. Hind-Moğol üslubunda betimlenen 52 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 158-159; Tırâzî 1968: 113).

3.13. *Dîvân-ı Hâfız* (Edeb Fârisî Tal'at, 60)

Hâfız eş-Şirâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379) tarafından telif edilen eserin mukaddimesi eksik-



tir. Hindli Musa Han'ın emri ile yazılan ta'lik hattın kullanıldığı, 18. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen nüsha 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir. 137 varak olan ve 15 satır şeklinde kaleme alınan nüsha 17x10,5 cm boyutlarındadır. Yazmada çiçeklerin betimlendiği Hind üslubunda yapılmış 2 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 159; Tırâzi 1968: 121).

3.14. *Dîvân-ı Hâfız* (S. 4318)

Hâfız eş-Şîrâzî olarak bilinen Şemseddin Muhammed bin Kemâleddin bin Gıyâseddin (ö. 891/1379) tarafından telif edilen eserdir. Âb-ı Zer Meşkî eş-Şîrâzî olarak bilinen el-Hâc Muhammed tarafından 15 Rebü'l-ahir 1211/ 18 Ekim 1796 tarihinde ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 193 varak olan yazma 19 satır olarak yazılmıştır ve 12x18 cm boyutlarındadır. Nüshada 2 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 158; Tırâzi 1968: 133).

3.15. *Dîvân-ı Selmân Savcı* (Edeb Fârisî, 156)

Selman Savcı olarak tanınan Cemâleddin Selman bin Alâeddin Muhammed (ö. 778/1376) tarafından yazılmıştır. Imâd Habâz Eberkûyî tarafından güzel ta'lik hattı ile yazılan eser 20,5x13 ebadında ve 378 varaktır. Eser 25 Ramazan 841/22 Mart 1438 yılında tamamlanmıştır. Kitabın hâmişinde yer alan "Cemşid ü Hurşid" ve "Firaknâme" şairin kendisinin; "Devnâme li Evhadî" ve "Ravzatü'l-Muhibbîn" İbn-ı Imâd'ın; "Tuhfetü'l-Uşşak" Rûkn-i Sâin'in; "Muhabbetnâme" İbn-i Nasuh'un ve "Muammiyât" ise Şerefüddîn el-Yezdî'nin dir. Yazmada 2 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 141; Tırâzî 1966: I, 168; Tırâzi 1968: 11-12).

3.16. *Dürre-i Nâdirî* (M. Târih Fârisî, 15)

"Târih-i Nadirşah Afşar" olarak bilinmektedir. Mirzâ Mehdi Kuluhan bin Muhammed tarafından yazılan eser Nâdirşah Afşar saltanatı dönemini ve onun ölümüne kadar (1160/1747) olan olayları içermektedir. Tarihsiz olan yazma nesih hatla yazılmıştır ve 288 varaktır. Eser 11 satır olarak yazılmış ve 25x15 cm boyutlarındadır. (Tırâzî 1966: I, 139; Tırâzi 1968: 152).

3.17. *Feresnâme* (Tıb Fârisî, 9)

Melikü'n-Nâsır Muhammed bin Kalavun'un ahır baytarlarından Ebu Bekir el-Bedr el-Baytar'ın yazmış olduğu 'Kâmilü's-Sanâateyn' adlı Arapça eserin Farsça'ya tercümesidir. Mütercimi bilinmemektedir. Kâdî'l-Kudât Muhammed İdris'in emriyle tercüme edilmiş ve Afgan hükümdârı Melik Ahmed Şah ed-Derânî'ye takdim edilmiştir. Kitap hayvanların terbiyesi, eğitimi, hastalıkları ve bakımı ile ilgili dokuz makaleyi içermektedir. Yazma, Afganistan Hükümdârı Emânullah tarafından 1927 yılında Kahire Kütüphanesi'ne hediye edilmiştir. Ta'lik hatla yazılan nüshanın istinsah tarihi 24 Cemâziyelâhir 1199/4 Mayıs 1785'tir. 264 varak olan eser 15 satır olarak yazılmış ve 28.5x15



cm boyutlarındadır. Yazmada 130 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 150-151; Tırâzî 1967: II, 28-29; Tırâzî 1968: 120).

3.18. *Futûhu l-Harameyni ş-Şerîfeyn* (Edeb Fârisî Halil Ağa, 3)
Muhammed bin Fethullah bin Ebu Tâlib Edirnevî-Muhyiddin el-Keşlenî (ö. 1011/1602) tarafından yazılmıştır. Evliyâ bin Seyyid Muhammed Cemâl tarafından ta'lik hatla istinsah edilen nüsha tarihsizdir. Yazma 47 varaktır ve 15 satır olarak yazılmıştır. Eserin boyutları ise 23,5x14,5 cm'dir. Yazmada Mekke ve Medîne'deki kutsal mekanlarla ilgili 19 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 25; Tırâzî 1968: 153).

3.19. *Futûhu l-Harameyni ş-Şerîfeyn* (Târih Fârisî, 24)
Muhammed bin Fethullah bin Ebu Tâlib Edirnevî-Muhyiddin el-Keşlenî (ö. 1011/1602) tarafından yazılmıştır. Ta'lik hatla yazılmış olan nüsha tarihsizdir ve 52 varaktır. 14 satır olarak istinsah edilen yazmanın boyutları 22,5x18 cm'dir. Yazmada Mekke ve Medine'deki kutsal mekanlarla ilgili minyatürler vardır. (Tırâzî 1967: II, 26; Tırâzî 1968: 153).

3.20. *Gûy u Cevgân (Halnâme)* (Mecâmî Fârisî, 18)
15. yüzyıl şairlerinden Mahmud Ârifî el-Herevî tarafından yazılan eserdir. Cemâziyelevvel 889/Haziran 1484 tarihinde istinsah edilen yazma 45 varaktır. Farklı satırlar halinde yazılan eser 19x12 cm ebadındadır. Yazmada 6 minyatür yer almaktadır. (Tırâzî 1967: II, 88; Tırâzî 1968: 18-19).

3.21. *Gülîstan* (Edeb Fârisî, Tal'at, 76)
Eserin Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690-694/1290-1294 arası) tarafından yazılmıştır. Ta'lik hatla yazılan eserin istinsah tarihi Rebülevvel 944/Ağustos 1537'dir. 12 satır olarak hazırlanan yazma 135 varak olup 22x12 cm boyutlarındadır. Yazmada 3 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 83; Tırâzî 1968: 66-67).

3.22. *Gülîstan-ı Sa'dî* (M. Edeb Fârisî, 11)
Eserin müellifi Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690-694/1290-1294 arası)'dir. 16. yüzyıla tarihlenen, ta'lik hatla kaleme alınan yazmanın müstensihisi Sultan Muhammed Nur'dur. 148 varak olan yazma 9 satır şeklinde yazılmıştır ve 26x17,5 cm boyutlarındadır. Yazmada 4 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 148; Tırâzî 1967: II, 82; Tırâzî 1968: 86-87).

3.23. *Gülîstan-ı Sa'dî* (M. Edeb Fârisî, 16)
Müellifi Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690-694/1290-1294 arası)'dir. Emir Hasan tarafından ta'lik hatla istinsah edilen yazmanın kesin tarihi belli değildir. Ancak yazma 16. yüzyıla tarihlendirilmektedir. 220 varak olan eser 9 satır olarak yazılmış ve 25,5x15,5 cm boyutlarındadır. Yaz-



mada Safevi üslubunda yapılmış 4 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 145-146; Tırâzî 1967: II, 82; Tırâzî 1968: 88-89).

3.24. *Hamse-i Eşrefiye* (S. 4320)

15. yüzyıl şairlerinden Eşref tarafından yazılan eserdir. 'Memsuh' tarafından Zilkâde 885/Ocak 1481 yılında istinsah edilen yazma 276 varaktan oluşmaktadır. 17 satır olarak yazılan eser 23,5x16 cm boyutlarındadır. Yazmada 9 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1968: 15-18; Tırâzî 1966: I, 133).

3.25. *Hamse-i Hüsrev Dehlevî* (M. Edeb Fârisî, 144)

Metlâ'1-Envâr, Hüsrev ve Şirin, Leyla ve Mecnun, Âine-i İskenderî ve Heşt Behişt'i ihtiva eden ve müellifi El-Emir Hüsrev bin el-Emir Seyfeddin Mahmud ed-Dehlevî (ö. 725/1324-1325) olan eserin istinsahı Hasan ibn-i Hüseyin bin Muhammed el-Hâdî el-Hüseynî el-Yezdî tarafından 20 Şaban 895/9 Temmuz 1490 yılında tamamlanmıştır. 410 varak, 24x16 ebadında ta'lik hattı ile kaleme alınan eser 23 satır halinde yazılmıştır. Yazmada Timur dönemi üslubu olduğu düşünülen 16 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 142; Tırâzî 1966: I, 134; Tırâzî 1968: 28-30).

3.26. *Hamse-i Hüsrev Dehlevî* (M. Edeb Fârisî, 145)

Eserin müellifi El-Emir Hüsrev bin el-Emir Seyfeddin Mahmud ed-Dehlevî (ö. 725/1324-1325)'dir. Ta'lik hatla kaleme alınan yazmanın istinsâhı 9 Rebûülevvel 1002/3 Aralık 1593 tarihinde tamamlanmıştır. 232 varak olan yazma 4 sütuna 21 satır olarak yazılmış ve 23,5x16 cm boyutlarındadır. Yazmada Safevi üslubu olduğu düşünülen 19 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 149-150; Tırâzî 1966: I, 134; Tırâzî 1968: 95-97).

3.27. *Hamse-i Nizâmî* (M. Edeb Fârisî, 142)

Cemâleddin Ebu Muhammed İlyas bin Yusuf en-Nizâmî el-Gencevî tarafından yazılan eserdir. Eser *Mahzenü'1-Esrâr, Hüsrev ü Şirin, Leyla ü Mecnun, Heft Peyker ve İskendernâme* mesnevilerinden oluşmaktadır. Ta'lik hatla 4 sütun olarak kaleme alınan çalışmanın istinsah tarihi 983 ve 987/1575 ve 1579'dur. 299 varak olan yazma 25 satır olarak yazılmış ve 28x17 cm boyutlarındadır. Yazmada 19 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 147; Tırâzî 1966: I, 135-136; Tırâzî 1968: 81-84).

3.28. *Hamse-i Nizâmî* (M. Edeb Fârisî, 137)

Cemâleddin Ebu Muhammed İlyas bin Yusuf en-Nizâmî el-Gencevî tarafından telif edilmiştir. Ta'lik hatla yazılan nüsha Bedîü'l-Bevâmâtî tarafından Şevval 1042/Nisan 1633 tarihinde istinsah edilmiştir. Yazma 305 varak olup 23 satır olarak yazılmıştır ve 28x17 cm boyutlarındadır. Nüshada Hind üslubunda canlandırılmış 4 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 149; Tırâzî 1966: I, 135; Tırâzî 1968: 106-108).



3.29. *Hamse-i Nizâmî* (Edeb Fârisî, 120)

Cemâleddin Ebu Muhammed İlyas bin Yusuf en-Nizâmî el-Gencevî tarafından yazılan eserdir. Ta'lik hatla yazılan ve 16. yüzyıla tarihlendirilen yazma 347 varaktır. 4 sütun ve 21 satır şeklinde kaleme alınan yazmanın boyutları 32,5x21 cm'dir. Yazmada 9 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 147-148; Tırâzî 1966: I, 135; Tırâzi 1968: 89-91).

3.30. *Hamse-i Nizâmî* (M. Edeb Fârisî, 141)

Eserin müellifi Cemâleddin Ebu Muhammed İlyas bin Yusuf en-Nizâmî el-Gencevî'dir. Eser *Mahzenü'l-Esrâr*, *Hüsrev ü Şirin*, *Leyla ü Mecnun*, *Heft Peyker* ve *İskendernâme* mesnevilerinden oluşmaktadır. Mirzâ Seyyid Ali'nin talebi üzerine Zeyne'l-Âbidîn eş-Şirâzi tarafından Muharrem 1249/Mayıs-Haziran 1833'de istinsah edilmiştir. 273 varak olan yazma 25 satır olarak yazılmış ve 25,5x15,5 cm boyutlarındadır. Nüshada 37 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 135; Tırâzi 1968: 137-138).

3.31. *Hıradnâme-i İskenderî (İskendernâme)* (M. Edeb Fârisî, 82)

Eserin müellifi Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'dir. Muhammed Hüseyin el-Hüseyini tarafından Cemâziyelevvel 968/Ocak 1561 tarihinde ta'lik hatla istinsah edilen yazma 78 varaktır. 12 satır olarak hazırlanan eserin boyutları ise 26x18,5 cm'dir. Yazmada Safevi üslubu olduğu düşünülen 3 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 145; Tırâzî 1966: I, 128-129; Tırâzi 1968: 73-74).

3.32. *İskendernâme (Şerefnâme)* (S. 4319)

Nizâmî yazmış olduğu bu eserini Azerbaycan atabeklerinden 1191-1210 yılları arasında hüküm süren Nasreddin Ebu Bekr Muhammed Cihan Pehlivan'a takdim etmiştir. Kitabın adı ilk sayfada "Kitâb-ı Şerefnâme" olarak yazılmıştır. Ta'lik hatla yazılan nüsha 70 varaktır ve 21 satır olarak yazılmıştır. Eserin tarihi bilinmemektedir. Ebadı ise 21,5x13 cm'dir. Yazmada 3 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 16; Tırâzi 1968: 151).

3.33. *Kelile ve Dimne* (Edeb Fârisî, 61)

Hindli Filozof Beydaba tarafından Hind Hükümdarı Depşelem için yazılan eser Ebu'l-Meâlî Nasrullah bin Muhammed bin Abdulhamid (ö. 512/1118) tarafından Abdullah bin el-Makfa' el-Hatib'in (ö. 142/729) Arapça çevirisinden Behramşah bin Mesud el-Gaznevî için Farsçaya tercüme edilmiştir. Eserin başlangıcındaki mütercim mukaddimesinin olduğu bölüm eksiktir. Yazma 102 varaktır ve 25x16,5 cm boyutlarında olup nesih hattı ile 744/1343-1344'de istinsah edilmiştir. 25 satır olarak yazılan eserde, resimli 92 sayfada toplam 112 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 140-141; Tırâzî 1967: II, 73; Tırâzi 1968: 3-5).



3.34. *Kırânü's-Sa'dîn* (Edeb Fârisî Tal'at, 69)

El-Emîr Hüsrev bin el-Emîr Seyfeddin Mahmud ed-Dehlevî (ö. 725/1324)'nin eseridir. Ta'lik hatla 1123/1711 tarihinde istinsah edilen nüsha 149 varaktır. 14 satır olarak kaleme alınan yazma 14x23 cm ebadındadır. Yazmada 2 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 41; Tırâzî 1968: 119).

3.35. *Kitâbü'n fi İlmi'l-Coğrafyâ* (S 4471)

Müellefi bilinmeyen eserin baş tarafı eksiktir. Yazma ta'lik hatla kaleme alınmıştır ve tarihsizdir. 77 varak olan yazma farklı satırlarla istinsah edilmiş ve 18x11 cm boyutlarındadır. Son tarafı da eksik olan yazmada 7 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 56; Tırâzî 1968: 153-154).

3.36. *Külliyât-ı Sa'dî* (Edeb Fârisî, 79)

Eserin müellifi Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690-694/1290-1294 arası)'dir. Mürsidüddin Muhammed tarafından Şaban 910/Ocak 1505 tarihinde istinsah edilen yazma 406 varaktır. Ta'lik hatla 18 satır olarak yazılan nüsha 26x15 cm boyutlarındadır. Nüshada Timur üslubunda hazırlanmış 18 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 144; Tırâzî 1967: II, 68; Tırâzî 1968: 51-55).

3.37. *Külliyât-ı Sa'dî* (S. 5864)

Eserin müellifi Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690-694/1290-1294 arası)'dir. Muhammed Rıza el-İmâmî tarafından ta'lik hatla kaleme alınan yazmanın istinsah tarihi 16 Ramazan 953/10 Kasım 1546'dır. 18 satır olarak hazırlanan ve 284 varak olan eserin boyutları 24x15 cm'dir. Yazmada 9 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 68; Tırâzî 1968: 67-71).

3.38. *Külliyât-ı Sa'dî eş-Şîrâzî* (Edeb Fârisî, 78)

Müşerreffeddîn bin Müslihiddin es-Sa'dî eş-Şîrâzî (ö. 690-694/1290-1294 arası)'nin çalışmalarını Ali bin Ahmed bin Ebu Nasr derlemiştir. Derleme tarihi Receb 734/Mart 1334 olan ve ta'lik hatla yazılan nüshanın istinsah tarihi Şevval 1025/Ekim 1616'dır. Farklı satırlar halinde kaleme alınan nüsha 306 varaktır ve 25x14,5 cm boyutlarındadır. Nüshada Safevi-Hind üslubunda yapılmış 20 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 157-158; Tırâzî 1967: II, 68; Tırâzî 1968: 102-106).

3.39. *Leylâ ü Mecnûn* (M. Edeb Fârisî, 128)

Abdullah Hâtîfî el-Câmî'nin (ö. 918/1512) eseridir. Ta'lik hatla kaleme alınan yazmanın müstensihî Şecâ'd-Dîn Muhammed eş-Şîrâzî'dir. Cemâziyelevvel 988/Haziran 1580'de tamamlanan yazma 80 varaktır. Eserin boyutları 18x11 cm olup 13 satır halinde yazılmıştır. 7 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 147; Tırâzî 1967: II, 100-101; Tırâzî 1968: 84-86).



3.40. *Lezzetü'n-Nisâ* (Tıb Fârisî, 2)

Kadınların lezzeti anlamındadır. Vezir Kavga tarafından Hind Hükümdarlarından birinin isteği üzerine yazmış olduğu '*Kâm Sâsiterâ*' (*Gök Sâsiterâ*) adlı kitabın Ziyâü'n-Nefs tarafından Farsçaya yapılmış tercümesidir. Eser kadınların özelliklerini, üreme bölgelerini, erkekler hakkında genel bilgileri, kadınların yanındayken ortaya çıkan içgüdüsel durumlarını içermektedir. Eserin son bölümünde ise cinsel zaafların tedavisinden bahsedilmektedir. Ta'lik hatla yazılan nüsha 18. yüzyıla tarihlendirilmektedir. 33 varaktır ve 15 satır olarak yazılmış olup 24,5x14 cm boyutlarındadır. Hind-Moğol tarzında hazırlanmış 43 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 90-91; Tırâzi 1968: 123).

3.41. *El-Ma'nevî el-Hafî* (*Mesnevî-i Ma'nevî*) (M Edeb Fârisî, 79)

Gülşenî olarak bilinen İbrahim bin Muhammed bin İbrahim (ö. 940/1553) tarafından yazılan eserdir. Kendisi 40 günde 40.000 beyit yazmasıyla da bilinmektedir. Baş tarafında Arapça iki risalenin yer aldığı yazmada ta'lik hat kullanılmıştır ve tarihsizdir. 25 satır olarak istinsah edilen yazma 411 varak içermektedir; boyutları 30x21 cm'dir. Eserin sonunda 18. yüzyıl sonrasına ait olduğu tahmin edilen, kutsal mekanlarla ilgili 2 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 166; Tırâzi 1968: 155-156).

3.42. *Manzûm-ı Fârisî* (*Haydarnâme*) (Tarih Fârisî, 80)

Stchoukine çalışmasında eserin adını Nizâmî'nin *İskendernâme*'si olarak belirtmiştir. Ancak Tırâzi eserin isminin *İskendernâme* olarak yazılmasını hata olarak ifade etmektedir. Eserin müellifi bilinmemektedir. Eserde Hz. Muhammed, arkadaşları ve özellikle Hz. Ali'nin kahramanlıklarından bahsedilmektedir. Ta'lik hat türü ile istinsah edilen nüshanın 18. yüzyılda hazırlandığı düşünülmektedir. 343 varak olan yazma 19 satır olarak yazılmış ve 30x19 cm boyutlarındadır. Yazmada Müslümanların özellikle de Ali b. Ebu Tâlib'in savaşlarını ve bazı hükümdarların meclislerini konu alan Hind Moğol üslubunda yapılmış 94 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 150; Tırâzî 1967: II, 197-198; Tırâzi 1968: 122).

3.43. *Mecmûatün bihâ Suverun Hindiyetün* (Târih Fârisî, 66)

Hind resimleri albümü anlamındadır. 44x29 cm boyutlarındadır. 17. ve 18. yüzyıllara ait 70 adet Hind-Moğol üslubunda minyatür bulunmaktadır. Bunlardan 34 adedi Hind güzellerini ve önemli şahısları konu alırken, 36'sı kuşlar tarafından kuşatılan çiçekleri konu edinmektedir. (Stchoukine 1935: 155-156; Tırâzî 1967: II, 122; Tırâzi 1968: 124-130).

3.44. *Mecmûa* (M. Murakkaât, 239)

İçinde Mîr İmâd el-Hüseynî (ö. 1024/1615), Mâlik, Derviş Adullah, Abdulbâkî Ârif, Muhammed Hüseyin et-Tebrîzî, Abdulmecid, Meşkin Kalem, Ahmed



el-Hüseyinî, Veliyyüddin, Abdulgaffar, Zerrîn Kalem, Hamdullah, Harîmî, Hasanhan Şamlı, Rıza, Mîr İskender, Mîr Ali, Abdulhüseyin, Reşîd, Muhammed Ali Habûşânî adlı hattatların beyitlerinin bulunduğu levhalar bulunmaktadır. Albüm 29,5x19 cm boyutlarındadır. Eserde Şah İsmail dönemi musavvirlerinden Mânî'ye ait minyatürler bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 122; Tırâzi 1968: 163).

3.45. *Mecmûatün bihâ Suverun Fârisiyyetün ve Hindiyetün Moğoliyye (Mecmûatün bihâ Sitte ve Selâsüne Sûretün)* (Târih Fârisî, 42)

18 levhaladan oluşan albüm, çoğunluğu 18. yüzyıla ait olan 36 resim içermektedir. Bazılarında ta'lik hattıyla yazılmış Fârisî ve Çağatay şiirleri bulunmaktadır. Her biri iki minyatür ihtiva eden 18 levha bulunmaktadır. Albümün boyutları 25x16 cm'dir. (Stchoukine 1935: 150; Tırâzî 1967: II, 121; Tırâzi 1968: 163-167).

3.46. *Mecmûatün bihâ Suverun Hindiyetün ve Murakkaât* (M. Murakkaât, 261)

15. yüzyılda özel olarak Şah Abbas es-Safavî için hazırlanmıştır. İçinde büyük hattatların levhaları bulunmaktadır. Hind-Moğol üslubunda yapılan resimlerin çoğunluğu Behzad ve Mânî imzalarını taşımaktadır. İki taraflı resim ve hat örneklerinin yer aldığı 15 levhanın bulunduğu albüm 33,5x28 cm boyutlarındadır. Levhalar içerisinde 14 minyatür yer almaktadır. (Stchoukine 1935: 156; Tırâzî 1967: II, 123-124; Tırâzi 1968: 168-170).

3.47. *Mecmûa (Mecmûatün bihâ Suverun ve Levhât)* (M. Murakkaât, 240)

İçerisinde minyatürler ve hat levhaları bulunmaktadır. 'Halife' olarak meşhur olan Muhammed Emir, Hüseyin Haffafzâde, Reşad, Mehmet el-Ârif albümde yazıları olan hattatlardır. Toplam 10 levha bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 121; Tırâzi 1968: 170).

3.48. *Mecmûatün Suverun ve Murakkaât* (M. Murakkaât, 259)

İçerisinde ta'lik hatla kaleme alınan, seçilmiş Farsça beyitlerin olduğu hat levhaları bulunmaktadır. Albümde Osmanlı padişahlarının resimleri ve Mânî tarafından yapılmış bir minyatür bulunmaktadır. 13 levhadan oluşan albüm 22,5x13 cm boyutlarındadır. (Stchoukine 1935: 155; Tırâzî 1967: II, 127; Tırâzi 1968: 171).

3.49. *Mesnevî* (Tasavvuf Fârisî Talat, 26)

Celâleddin er-Rûmî olarak bilinen Celâleddin Muhammed bin Behâeddin Muhammed bin El-Hüseyin bin Ahmed el-Hatîbî el-Bekrî el-Belhî (ö. 672/1273)'nin meşhur edebî eseridir. Ta'lik hatla kaleme alınan eserin istinsah tarihi 20 Ramazan 1011/3 Mart 1603'tür. 25 satır olarak yazılan 290



varaklık yazma 26x16,5 cm boyutlarındadır. Yazmada 9 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 109; Tırâzi 1968: 97-99).

3.50. *Mîhr ü Müşterî* (M. Edeb Fârisî, 168)

Muhammed Assar et-Tebrîzî'nin eseridir. 10 Şevval 848/20 Ocak 1545'de yazılan divan 5120 beyitten oluşmaktadır. Ta'lik hatla, İyâri tarafından 12 Rebiü's-Sânî 898/31 Ocak 1493'de istinsah edilen yazma, 178 varak olup 15 satır olarak yazılmıştır ve 22x13 cm boyutlarındadır. Yazmada 10 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1966 II, 202; Tırâzi 1968: 31-33).

3.51. *Mîhr ü Müşterî* (M. Edeb Fârisî, 169)

Muhammed Assar et-Tebrîzî'nin eseridir. Mîr Hüseyin el-Kâtib tarafından 19 Ramazan 898/4 Temmuz 1493 yılında ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 198 varak olan eser 14 satır olarak yazılmıştır ve 21x12 cm boyutlarındadır. Yazmada Timur üslubunda yapıldığı düşünülen 14 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 142; Tırâzî 1967: II, 202; Tırâzi 1968: 33-35).

3.52. *Mîhr ü Müşterî* (M. Edeb Fârisî, 170)

Muhammed Assar et-Tebrîzî'nin eseridir. Ta'lik hatla Hasan eş-Şerîf el-Kâtib eş-Şîrâzî tarafından 16 Ramazan 961/15 Ağustos 1554 tarihinde istinsah edilen yazma 216 varaktır. 22 satır olarak hazırlanan eser 25,5x15,5 cm boyutlarındadır. Yazmada Safevî üslubunda hazırlanan 5 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 146; Tırâzî 1967: II, 203; Tırâzi 1968: 71-73).

3.53. *Muhtâratün Şîriyyetün Fârisiyyetün ve Türkiyyetün* (Edeb Türkî Tal'at, 78)

Bâki, Rûhî, Zâtî, Zekeriyâyâde ve Hüdâyî'den seçme Farsça Türkçe şiirlerin yer aldığı eserdir. Tarihsiz olan yazma, İmâd el-Hüseyinî tarafından ta'lik hatla istinsah edilmiştir. Farklı satırlarda kaleme alınan yazma 48 varaktır ve 21,5x6 cm boyutlarındadır. Yazmada 8 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 129-130; Tırâzi 1968: 154-155).

3.54. *Müntecâtün min Eş'ârin Fârisiyyetün min Kâfiyeti'l-Eliî ilâ Kâfiyeti'r-Râi* (Edeb Fârisî, 60)

Stchoukine makalesinde eseri 'İran Şairlerinin Divânî' olarak belirtmiştir. Çok sayıdaki Fars şairin şiirlerinin bulunduğu yazmadır. Mecmuada şiirleri bulunan şairler şunlardır: Nureddin Abdurrahman el-Câmi, Hâfız eş-Şîrâzî, Vâkîf, Derviş, Metîn, Sâmi, Şâyık, Te'yîd, Haya, Nevîd, İştîyâk, Mirza Sâib eş-Şîrâzî, Hasan, Tevfik, Ebu Talib Kelîm, Râci', Seyyid, Meftun, Erşed, Azîm, İşret, Müeyyid, Bâkî, Efsah, Sâkîb, Şevket, Lâmi', Sâdık, Şecâat, Rağbet, Şâpur, Tahrânî, Zuhûrî, Celâleddin er-Rûmî, Mahlas Kâşî, Mirza Beydil, Münîr, Şah Abbas, Tâhir Vahîd, Esîr, Kabûl, Şöhret, Kirâmî, Saîd, Ganî Keşmîrî, Temennî, Muhammed Ali Han Metîn, Fıtrat. Ta'lik hatla yazılan eserin istinsah tarihi Cemâziyelâhir 921/Temmuz 1515'dir. 27x16 cm boyutlarında olan 12 satır



olarak hazırlanan nüshanın varak sayısı 319'dur. Yazmada çoğunlukla şairlerin resmedildiği 60 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 157; Tırâzî 1967: II, 191; Tırâzî 1968: 56-60).

3.55. *Risâletün fi'n-Niyâşîni 1-Îrânîyye* (Târih Fârisî Tal'at No: 21)

Müellifi bilinmemektedir. 1832-1859 yılları arası farklı kademelerdeki İran nişanlarını ve kanunlarını konu edinmektedir. Nesih hatla yazılan eserin istinsah tarihi bulunmamaktadır. 38 varak olan yazma farklı sayıda satırlar halinde yazılmıştır ve 70x20 cm boyutlarındadır. Yazmada farklı İran nişanlarının titizlikle çalışılmış minyatürler bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 259; Tırâzî 1968: 148).

3.56. *Sıfâtü 1-Aşıkîn* (M. Edeb Fârisî, 114)

Hilâlî mahlaslı Muhammed bin Abdullah el-Esterâbâdî (ö. 936/1529) tarafından yazılan eserdir. Müzehheb olan yazma Mîr Ali el-Kâtib tarafından ta'lik hatla yazılan eserin istinsâhi 929/1522-1523 tarihinde bitmiştir. 42 varak, 12 satır olarak yazılan eserin boyutları 30x18 cm'dir. Yazmada Timur üslubu olduğu düşünülen 2 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 144; Tırâzî 1967: II, 8; Tırâzî 1968: 60-61).

3.57. *Subhatü 1-Ebrâr* (M. Edeb Fârisî, 105)

Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'nin eseridir. Ta'lik hatla istinsah edilen yazmanın tarihi Ramazan 969/Mayıs 1562'dir. 28x14 cm boyutlarında ve 15 satır olarak yazılan eser 128 varaktır. Yazmada Safavî üslubu olduğu düşünülen 3 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 145; Tırâzî 1966: I, 296; Tırâzî 1968: 75-76).

3.58. *Şehnâme* (Târih Fârisî, 73)

Firdevsî'nin (ö. 413/994) eseri olan Şehnâme'nin bu nüshası, Lutfullah bin Yahya ibn Muhammed tarafından 796/1393-1394 tarihinde Şiraz'da istinsah edilmiştir. Londra'da 1931 yılında İran sanatı sergisinde de yer alan, 31 satır şeklinde hazırlanan, 23x35,5 cm ebadındaki 321 varaktan oluşan eserde 67 minyatür bulunmaktadır. Resimlerin birçoğu tamamlanamamıştır. (Stchoukine 1935: 141; Tırâzî 1966: I, 309-310; Tırâzî 1968: 5-8).

3.59. *Şehnâme* (Târih Fârisî, 59)

Firdevsî'ye ait olan eserin bu nüshası 33x22 cm ebadında olup 571 varaktır. Eser Emir Şemsü'd-devle Pîr Muhammed bin Gıyâsü'l-Memleke ve'd-Dünya ve'd-Dîn Yusuf Hoca Bahadır bin Emiru'l-A'zam Muzafferu'd-Devle Şeyh Ali Bahadır için hazırlanmıştır. Ta'lik hattı ile yazılan eserin hattatı Muînî olarak bilinen Muhammed es-Semerkandî'dir. Zilkâde 844/Mart 1441 yılında tamamlanan eserin ilk yaprağında 1162/1749 tarihli İstanbul'lu Çelebizâde İsmâil Asım kaydı bulunmaktadır. Yazmada Timur üslubunda yapılmış 166



minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 141; Tırâzî 1966: I, 309; Tırâzî 1968: 12-15).

3.60. *Şehnâme* (Târîh Fârisî, 60)

Firdevsi'ye ait olan, ta'lik hatla kaleme alınan yazmanın istinsahı Şevval 905/Nisan 1500 tarihinde bitirilmiştir. Yazma 633 varaktır ve 21 satır, 4 sütun olarak yazılmıştır. 31x19 cm boyutlarındaki yazmada Timur üslubunda 42 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 142-144; Tırâzî 1967: I, 309; Tırâzî 1968: 49-51).

3.61. *Şehnâme* (Târîh Fârisî, 53)

Firdevsi'ye ait olan eser Safâ Kulu bin Ferhad tarafından Şaban 1066/Mayıs 1656 tarihinde ta'lik hatla istinsah edilmiştir. 214 varak olan eser 33 satır olarak yazılmış ve 35x22 cm boyutlarındadır. Nüshada 12 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 149; Tırâzî 1966: I, 308; Tırâzî 1968: 112-113).

3.62. *Şehnâme* (Târîh Fârisî Tal'at, 71)

Firdevsi'ye ait olan eser yaklaşık 11500 beyit içermektedir. Mehdi Sâdik Kavga'nın talebi üzerine Muhammed bin Mirzâ Mehdi Fîruzgûhî tarafından ta'lik hatla 12 Cemâziyelâhir 1233/19 Nisan 1818 tarihinde istinsah edilmiştir. 251 varak olan yazma 23 satır olarak yazılmıştır ve 42x35 cm boyutlarındadır. Yazmada 89 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1968: 135-137).

3.63. *Şehnâme* (Târîh Fârisî, 18)

Firdevsi'nin eseridir. 18. yüzyıl sonu veya 19. yüzyıl başına ait olduğu düşünülen, 4 sütun olarak tanzim edilen yazma 494 varaktır ve istinsah tarihi 19. yüzyıl olarak düşünülmektedir. 31 satır olarak yazılan eser 52x28 cm boyutlarındadır. Hind üslubunda hazırlanmış 51 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 156; Tırâzî 1966: I, 308; Tırâzî 1968: 138-141).

3.64. *Telmâk* (Edeb Fârisî Tal'at, 64)

Francois de Salinac de la Mothe Fénélon (1651 - 1715) tarafından yazılan *Tel-machus* adlı eserin Muhammed bin Kazım tarafından Kacar şahı Nâsıreddin için yaptığı çeviridir. Tarihsiz olan ve ta'lik hatla kaleme alınan nüsha 78 varaktır ve 15 satır olarak yazılmıştır. Eser 27x19 cm boyutlarındadır. Yazmada Kahraman Alis'in kurşun kalemle yapılmış iki resim bulunmaktadır. (Tırâzî 1966: I, 103; Tırâzî 1968: 147-148).

3.65. *Tercümetü Suveri'l-Kevâkib* (M. Mîkât Fârisî, 9)

Ebu'l-Hüseyn es-Sûfî olarak bilinen Abdurrahman bin Ömer (ö.374/984) tarafından Arapça olarak yazılan eserin, Ebu'l-Feth Manûçehr Han'ın isteği üzerine Hasan bin Sa'd el-Kâyânî tarafından Farsçaya tercüme edilmiş nüshasıdır. Nesih hatla Abdullah bin Muhammed Şerîf Abdu'r-Rab es-Semenânî tarafından 27 Rebûlevvel 1043/1 Ekim 1633 tarihinde istinsah edilmiştir.



136 varak olan yazma 27 satır olarak kaleme alınmıştır ve 39x25 cm boyutlarındadır. Yıldızları ve burçları konu alan 84 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 149; Tırâzî 1966: I, 87; Tırâzî 1968: 108-111).

3.66. *Yusuf u Züleyha* (M. Edeb Fârisî, 46)

Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'nin eseridir. 15-16. yüzyıla ait olduğu tahmin edilen, ta'lik hatla yazılan ve müzehheb olan yazma tarihsizdir. 173 varaklı yazma 12 satır olarak yazılmıştır ve 28,5x18 boyutlarındadır. Yazmada Tebriz ekolü üslubunu hatırlatan 4 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 148; Tırâzî 1967, II, 239; Tırâzî 1968: 42-45).

3.67. *Yusuf u Züleyhâ* (M. Edeb Fârisî, 45)

Eserin müellifi Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'dir. Ta'lik hatla yazılan, 154 varak olan yazmanın istinsah tarihi 940/1533-1534'dür. 14 satır halinde istinsah edilen yazmanın boyutları 24x15 cm'dir. Eserde 7 minyatür yer almaktadır. (Stchoukine 1935: 144-145; Tırâzî 1967: II, 239; Tırâzî 1968: 61-66).

3.68. *Yusuf u Züleyhâ* (Edeb Fârisî, 77)

Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'nin eseridir. Ta'lik hatla kaleme alınan eserin müstensihî Muhammed Yusuf el-Kâbilî olup 3 Şevval 1012/5 Mart 1604'de bitirilmiştir. 156 varak olan eser 14 satır olarak yazılmıştır ve 25x12 cm boyutlarındadır. Yazmada Moğol-Hind resim üslubunda 12 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 157; Tırâzî 1967: II, 238; Tırâzî 1968: 99-102).

3.69. *Yûsuf u Züleyha* (Edeb Fârisî, 121)

Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'nin eseridir. Ta'lik hatla yazılan ve tarihi belirtilmeyen nüshanın 17. yüzyıla ait olduğu düşünülmektedir. 12 satır olarak istinsah edilen yazma 170 varaktır ve 19x11 cm boyutlarındadır. Hind üslubunda hazırlanmış 22 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 157; Tırâzî 1967: II, 238; Tırâzî 1968: 114).

3.70. *Yûsuf u Züleyha* (Edeb Fârisî, 12)

Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'nin eseridir. Ta'lik hatla yazılan eserin müstensihî ve tarihi yoktur. Üzerinde 1165/1751 yılı mülkiyet tarihi ve bazı mühürler bulunmaktadır. 152 varak olan nüsha 14 satır olarak yazılmıştır ve 19x12 cm boyutlarındadır. 17-18. yüzyıl İran resmi üslubunda 3 minyatür bulunmaktadır. (Stchoukine 1935: 150; Tırâzî 1967: II, 238; Tırâzî 1968: 115-116).



3.71. *Yusuf u Züleyha* (Edeb Fârisî, 87)

Nureddin Abdurrahman bin Nizâmeddin Ahmed el-Câmi (ö. 898/1492-1493)'nin eseridir. Ta'lik hatla iki sütün olarak yazılan nüshanın 19. yüzyıla ait olduğu tahmin edilmektedir. 102 varak 11 satır olarak tanzim edilmiş eserin ebatları 16,5x11 cm'dir. 18. yüzyıl Hind üslubunda yapılmış 8 minyatür bulunmaktadır. (Tırâzî 1967: II, 238; Tırâzi 1968: 142-143).

4. Sonuç

Kütüphanede 14. yüzyıldan 20. yüzyıla kadar çeşitli tarihlerde hazırlanmış 71 adet resimli Farsça elyazması tespit edilmiştir. Bu yazmalar arasında edebî konulu olanlar çoğunluktadır. 744/1343-1344'de istinsah edilen *Kelile ve Dimne* nüshası, kütüphanedeki en erken tarihli resimli Farsça yazmadır. Yazmada Moğol ve Timur üslubunda yapılmış minyatürler bulunmaktadır. Kütüphanede 16. yüzyıla aid resimli Farsça yazmalar en kalabalık grubu teşkil etmektedir.

Kahire Milli Kütüphane'deki minyatürlü yazmalar içinde en kalabalık grubu oluşturan Farsça yazmaların önemli bir kısmının, Mısır dışında hazırlandığı anlaşılmaktadır. Bunlardan Şiraz'da istinsah edildiği yazılan *Şehnâme* (Tarih Fârisi, 73) örneğinde olduğu gibi bazı nüshalarda istinsah yeri tespit edilebilirken çoğu yazmanın ve resimlerinin hazırlandıkları merkezler bilinmemektedir. 15. yüzyılın ikinci yarısında Timur Devleti sarayının önemli şahsiyetlerinden biri ve minyatür üstâdı olan Behzâd'ın (İnal 1995: 142) imzasını taşıyan resimler gibi, az da olsa ressamın imzası ile hazırlandıkları yerin tespit edilebildiği yazmalara da rastlanmaktadır. Kütüphanedeki, Türk hakimiyeti dönemine tarihlendirilen resimli Farsça yazmaların da önemli bir kısmının Mısır dışında hazırlandığı görülmektedir. Hind-Moğol, Timur ve İran resim üslubunda yapılan minyatürler çoğunluktadır. Her ne kadar üslubu tahmin edilse de yine de resimlerin hazırlandığı merkezlerin saptanmasındaki sıkıntılar ortadan kalkmamaktadır. Bu yazmaların farklı bölgelerden Kahire'ye getirilmiş olmaları ihtimali yanında, çeşitli üslublardan etkilenen sanatkarlarca Mısır'da yapılmış olmaları ihtimali de sözkonusudur. Resimli nüshaların ayrıntılı incelenmesi, nâsihlerinin yaşadıkları yerlerin tespit edilmesi bölgede hazırlanan yazmaların belirlenmesine katkıda bulunacağı muhakkaktır. Farklı yerlerde yapılmış olsa bile Kahire'de çok sayıda resimli elyazmasının bulunması Mısır toplumunun resim çalışmalarına ilgisiz kalmadığını, bu tür eserlere önem verdiğini göstermektedir.

Kahire Milli Kütüphanesi'nde yer alan Farsça minyatürlü yazmalar, konu bakımından Osmanlı resim sanatındaki çeşitliliğin aksine büyük ölçüde edebî konulu yazmalardır. Kahire Milli Kütüphanesi'nde de resimli nüshaları olan *Acâibü'l-Mahlûkât*, *Hamse-i Nizâmî*, *Yusuf u Züleyha*, *Şehnâme*, *İskendernâme*



gibi eserlerin Osmanlı resim çalışmalarında önemli bir yeri olduğu bilinmektedir. Buna karşılık aynı kütüphanedeki daha az sayıdaki resimli Türkçe yazmalarında konu çeşitliği dikkat çekmektedir.

Kahire Milli Kütüphanesi'ndeki resimli yazmaları bütün olarak inceleyen yeterli çalışma bulunmamaktadır. Konu ile ilk çalışma daha önce bahsedildiği gibi 1935 yılında Stchoukine tarafından yapılmıştır. Bunun dışında buradaki resimli Farsça yazmalarla ilgili batıda ve Türkiye'de yeterli çalışma yapılmamıştır. Yaptığımız incelemede Stchoukine tarafından bu çalışmanın kütüphanedeki minyatürlü yazmaların tümünü kapsamadığı anlaşılmıştır. Bu nedenle incelediğimiz resimli Farsça yazmalara ilave olarak minyatürlü Arapça ve Türkçe yazmaların da tekrar araştırılması gerekmektedir. Kütüphanedeki tüm minyatürlü yazmaların detaylı incelemesi, özellikle Osmanlı dönemi İstanbul dışındaki resim faaliyetlerin aydınlatılmasına katkıda bulunacaktır. Ayrıca bu kurumda, İstanbul ya da Anadolu'da hazırlanan yazmaların olup olmadığını da ortaya çıkaracaktır.

Kaynaklar

- Bağcı, Serpil vd. (2006), *Osmanlı Resim Sanatı*, Ankara; Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.
- Bayram, Sadi (1981), "Musavvir Hüseyin Tarafından Minyatürleri Yapılan ve Halen Vakıflar Genel Müdürlüğü Arşivinde Muhafaza Edilen Silsile-Nâme", *Vakıflar Dergisi*, S.13, s. 253-338, Ankara.
- Çağman, Filiz (1979), "XVI. Yüzyıl Sonlarında Mevlevi Dergahlarında Gelişen Bir Minyatür Okulu", *I. Milletlerarası Türkoloji Kongresi*, İstanbul, s. 651-677.
- Fleischer, Cornell H. (1996), *Tarihçi Mustafa Âli Bir Osmanlı Aydın ve Bürokrati*, İstanbul, Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- İnal, Güner (1995), *Türk Minyatür Sanatı (Başlangıcından Osmanlılara Kadar)*, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi.
- Mahir, Banu (2005), *Osmanlı Minyatür Sanatı*, İstanbul, Kabalcı Yayınevi.
- Milstein, Rachel (1990), *Miniature Painting in Ottoman Baghdad*, Costa Mesa, Calif. Mazda.
- Stchoukine, Ivan (1935), "Les Manuscrits Illustrés Musulmans de la Bibliothèque du Caire", *Gazette des Beaux Arts*, Mart 1935, s. 138-158.
- Tırâzî, Nasrullah Mübeşşir (1966-7), *Fihrisü'l-Mahtûâtî'l-Fârisiyye*, 2 cilt (I. cilt baskı: 1966, II. cilt baskı: 1967), Kahire, Matbaatü Dâru'l-Kütüb.
- Tırâzî, Nasrullah Mübeşşir (1968), *El-Fihrisü'l-Vasfi li'l-Mahtûâtî'l-Fârisiyyeti'l-Müzeyyeneti bi's-Suveri ve'l-Mahfûzâti bi dâri'l-Kütüb*, Kahire, Matbaatü Dâru'l-Kütüb.
- Tırâzî, Nasrullah Mübeşşir (1987-90), *Fihrisü'l-Mahtûâtî'l-Türkiyyeti'l-Osmâniyye*, 3 cilt (I. cilt baskı 1987, II. cilt baskı 1989, III. cilt baskı 1990), Kahire, Matbaatü Dâru'l-Kütüb.
- Zeydan, Yusuf (1996-2001), *Fihrisü Mahtûâtî Belediyetü'l-İskenderiyye*, 5 cilt (I. cilt baskı 1996, II. cilt baskı 1998, III. cilt baskı 1999, IV-V. cilt baskı 2001), İskenderiye.